

Міщенко О. В.

кандидат педагогічних наук, старший науковий співробітник

відділу навчання української мови та літератури

Інститут педагогіки НАПН України

м. Київ, Україна

РОЛЬ ПІДРУЧНИКА УКРАЇНСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРИ ДЛЯ СТАРШОЇ ШКОЛИ У ФОРМУВАННІ КОМПЕТЕНТНОГО УЧНЯ-ЧИТАЧА

До проблем реалізації компетентнісного підходу на уроках української літератури належить питання ролі підручника в цьому процесі. З появою нових інформаційно-комунікаційних технологій для створення, пошуку, обробки, обміну інформацією, його роль значно знизилася. Нині в процесі навчання української літератури чільне місце належить учителю. Його професіоналізм, налаштованість на самовдосконалення впливає на формування компетентного учня-читача та є вирішальним чинником якості літературної освіти. Учитель повинен забезпечити засвоєння знань не за підручником, а шляхом дослідження художнього матеріалу в класі. Якщо методи роботи на уроці забезпечують якісний аналіз літературного твору, то підручник, в якому подано характеристику образів-персонажів, визначено особливості композиції, вказано тему, ідею творів тощо, стає менш необхідним для учнів. Підручники зручні для роботи учителя, адже є орієнтиром для аналізу художнього твору, «одним з головних документів, що визначають зміст, характер і напрям педагогічної діяльності» [1, с. 4].

Літературно-критичний матеріал підручників переважно базується на пасивному підході до навчання української літератури, розрахований на те, що необхідну інформацію про твір учень може прочитати в будь-який момент, тому мотивація самостійно його аналізувати в класі майже відсутня. Однак знання, отримані активним способом, стійкіші, адже учні «набагато краще запам'ятовують зміст, характеристики образів та решту інформації щодо літературних творів, оскільки в процесі їхнього вивчення на уроці виникає набагато більше різноманітних асоціацій, які закріплюють знання учня, ніж під час заучування з підручника» [2, с. 81]. Учень, який здобув літературні знання не в процесі вільної, відкритої комунікації з художнім текстом, під час відповіді губиться, не може дібрати слів для розкриття думки. Це свідчить про негативний вплив пасивного сприйняття інформації на формування навичок усного й писемного мовлення, умінь виражати власну позицію, логічно й послідовно викладати матеріал, критично мислити тощо. Діти, які навчені самостійності аналізу літературного матеріалу, упевнені у власних здібностях, можуть знайти ефективні способи

роботи з незнайомим твором, виділити головне, скласти резюме за текстом тощо. Саме такі вміння забезпечують успіх не лише на уроках української літератури, а й у житті.

Однією із найважливіших причин зниження літературної освіченості учнів, тобто умінь аналізувати прочитане, рефлексувати, висловлювати свої думки тощо, визначаємо несформованість в них навичок усвідомленого читання. Підручник української літератури є важливим чинником «формування сучасного компетентного учня-читача, виховання особистості інноваційного типу мислення та культури» [3, с. 108]. На підвищення результативності процесу формування предметних та ключових компетентностей на уроках української літератури в старшій школі може вплинути перегляд підходів до змісту й структури підручника. У навчальній книзі української літератури для старших класів не повинно бути великої кількості інформації для пасивного сприйняття. У кожному тематичному розділі підручника достатньо подати *основні біографічні факти письменника та чітке й доступне тлумачення теоретико-літературних понять*, що необхідно для роботи з текстом художнього твору, розуміння творчості письменників у контексті певного історичного періоду; *розгалужену систему компетентісно орієнтованих запитань і завдань*, що визначають знання й уміння, які учні повинні здобути під час вивчення програмової теми. Щоб уникнути неправильне та перекручене розуміння літературного матеріалу, необхідно запропонувати навчальну книгу для вчителя, яка правильно зорієнтує його в засобах реалізації авторського задуму кожного програмового твору з урахуванням історичної епохи та сучасних досягнень літературознавства (жанру, літературного напрямку, системи образів, сюжетних та позасюжетних елементів, художніх засобів тощо).

Отже, здатність розуміти твори мистецтва, формувати власні смаки, самостійно виражати ідеї та почуття можливо сформувати на уроках української літератури за умов активної роботи учителя та учнів з художнім твором. Навчальний матеріал, який нині вміщують підручники української літератури для старшої школи, учні повинні створювати самостійно, під контролем учителя. Тоді учні не відтворять вивчене в книзі, а набудуть навичок самостійності у формулюванні та словесному вираженні думки.

Ключові слова: читацька компетентність, підручник української літератури, старша школа

Список літератури

1. Бандура О. М. Шкільний підручник з української літератури. К. : Пед. думка, 2001. 76 с.
2. Данилов В. В. Література як предмет викладання (Середня та нижча школи. Учительські інститути) / переклад з російської Ю. Бондаренка, Н. Голуб, Т. Жук,

О. Забарного, О. Міщенко, Т. Рудюк, Л. Проценко, С. Шевченко. Ніжин : НДУ ім. М. Гоголя, 2017. 107 с.

3. Яценко Т. О. Особливості структурування змісту підручника української літератури для 11 класу на засадах компетентнісного підходу. *Анотовані результати науково-дослідної роботи Інституту педагогіки за 2019 рік* : тези звіт. конф. Ін-ту педагогіки НАПН України: наук. вид. – Київ : Пед. думка, 2019. С. 106–107.